

ЛІТЕРАТУРА

1. Кравець Л. Динаміка метафори в українській поезії ХХ ст. : монографія / Л. Кравець. – К. : ВЦ «Академія», 2012. – 416 с.
2. Мацько Л. І. та ін. Стилїстика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько. – К. : Вища шк., 2003. – 462 с.
3. Вінграновський М.С. Вибрані твори: У 3 т. Т.1.: Поезії / М. Вінграновський. – Тернопіль: Богдан, 2004. – 400 с.
4. Вінграновський М. Вибрані твори. / Микола Вінграновський. Вибрані твори. – К. : Дніпро, 2004. – 821 с.

Шпак О.

Науковий керівник – к.філ.н. Вербо́вецька О. С.

**МОТИВАЦІЙНА ХАРАКТЕРИСТИКА ШКІЛЬНИХ ПРІЗВИСК
с. ОЗЕРНА ЗБОРІВСЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

У лексичному складі мови важливе місце посідають власні назви людей, серед яких вагому нішу займають неофіційні найменування осіб. Кожна власна назва в лексичному складі української мови ідентифікує та індивідуалізує номінований об'єкт.

Прізвиська – це «найчисельніший, найрізноманітніший і наймінливіший клас антропонімів [3, с. 172]. Виникають вони в невеликих замкнутих колективах, де люди постійно спілкуються: там прізвисько виразно вмотивоване, воно підказане певною ситуацією й нагадує цю ситуацію постійно. Завдяки прізвиську особа знаходить можливість нарешті побачити себе так, як бачать її оточуючі та усвідомити своє місце в спільноті.

Вивчення українських прізвиस्क розпочалося з праць М. Сумцова, В. Охримовича, І. Франка, І. Сухомлина та ін. На сьогодні детально вивчена неофіційна антропонімія лише окремих регіонів: Закарпаття (П. Чучка), Луганщини (Н. Федотова), Волині (Г. Аркушин, Н. Шульська), Львівщини (М. Наливайко), Тернопільщини (О. Вербо́вецька), Вінниччини (В. Павлюк) та ін. Окреме дисертаційне дослідження А. Чучвари присвячене вивченню шкільних прізвиस्क Львівщини.

В українській ономастиці немає єдиного підходу до класифікації неофіційних найменувань, а відтак і прізвиस्क: за структурою, походженням, лексичною основою етимона, мотивом номінації, емоційним забарвленням тощо. Так, мовознавці неодноразово зверталися до дослідження процесу формування неофіційної системи іменування, розкриваючи лексико-семантичну базу антропонімів; виокремлюючи класи лексичних одиниць, які лежать в основі прізвиस्क; аналізуючи їх структурно-семантичні особливості [2, с. 129].

Місцем, де прізвиська особливо бурхливо виникають, видозмінюються і зникають, є школа, точніше 6 – 7 класи. У старших класах дитячі прізвиська ще пам'ятають, але користуються ними рідше, тут переважно використовують скорочені варіанти прізвищ (Коваленко > Коваль, Горохівський > Горох) часто на основі асоціативних уявлень.

Шкільні прізвиська не дуже приховуються, виступають своєрідним умовним знаком замкненої корпорації і є способом вираження емоцій. Такі назви можуть залишатися на все життя, можуть змінюватись, а можуть просто забуватися. Найчастіше забуваються прізвиська, що перестають відповідати зовнішності чи характерові цієї людини.

Мета нашої статті полягає в розкритті мотиваційних особливостей шкільних регіональних прізвиस्क, оскільки саме мотиваційна характеристика найточніше передає мотив утворення цього класу неофіційних назв.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що стан вивчення сучасної неофіційної системи іменувань в українській ономастиці є недостатнім, а шкільні прізвиська с. Озерна Зборівського району ще не були вивчені та описані в ономастичній літературі. Об'єктом нашого аналізу стало 141 прізвисько, зібране експедиційним шляхом. Такі назви виникли у школі і частина з них, вийшовши за межі шкільного вжитку, закріпилася за денотатами назавжди.

Опираючись на класифікацію Л. Кравченко за мотивами номінацій, ми виділили такі групи шкільних прізвиस्क:

- 1) прізвиська, мотивовані зовнішніми і внутрішніми рисами;
- 2) прізвиська, мотивовані родом діяльності;
- 3) прізвиська, мотивовані особливостями мовлення;
- 4) прізвиська, дані людям у різні періоди життя;
- 5) прізвиська, мотивовані територіальною чи етнічною характеристикою особи;
- 6) прізвиська, мотивовані іменем або прізвищем носія [1, с. 172].

Прізвиська, мотивовані зовнішніми і внутрішніми рисами. Найбільшу групу становлять прізвиська, що характеризують людину за її особистими зовнішніми чи внутрішніми рисами. Перший мотив найпоширеніший, бо називає особливість носія, яка кидається у вічі при першій же зустрічі. Такі прізвиська характеризують особу за кольором волосся, зростом, вагою, рисами обличчя тощо.

За кольором та станом волосся можна виділити такі прізвиська: *Біла* – має світле волосся, *Гусь* – має біле бліде волосся, *Кактус* – волосся стирчить у різні боки, *Олег Винник* – має довге біле волосся, як у співака

Олега Винника, *Риха, Рихонца* – має рудий колір волосся, *Рапунцель* – має довге волосся (пор. Рапунцель – героїня мультфільму «Заплутана історія»), *Чорна* – має чорне волосся.

Однією із найпопулярніших мотивів прізвищ є характеристика людини за її вагою та зростом. Людей із зайвою вагою номінують: *Бомба, Бочка, Глобус, Понка* (пор. Понка – героїня мультфільму «Качині історії») *Телепузик* (пор. Телепузик – герой мультфільму «Телепузики»), *Пінгвін, Пумба* (пор. Пумба – герой мультфільму «Король Лев»), *Шрек* (пор. Шрек – герой мультфільму «Шрек»), *Ракета, Грубий; худих – Дошка. Низьких за зростом людей номінують: Гном, Мале; високих – Дишель, Чапля.*

Велика увага, серед вибраних нами прізвищ надається характеристиці людини за її зубами: *Бобер* – має довгі передні зуби, *Брейкети* – має брекети на зубах, *Зубчик* – має кривий передній зуб тощо.

Багато прізвищ узагальнено описують зовнішність людини, вказують на схожість до когось або на фізичну ваду носія: *Горила* – має накачані м'язи, *Баба-грім* – сильна, міцна (пор. «як грім»); *Гіга* – схожий на співака Степана Гігу, *Кобзон* – схожий на співака Й. Кобзона; *Кривенький* – шкутильгає, *Плямиста Діана* – має на лиці родові плями, *Чума* – має чорні плями на тілі після видалення бородавок тощо.

Часто прізвища даються на основі рис характеру людини, звичок і уподобань, позитивних чи негативних якостей особи: *Бібісі* – розносить плитку (пор. ВВС – радіохвиля), *Вата* – напихає вату у бюстгальтер, *Геркулес* – часто їсть кашу «Геркулес»; *Моргалка* – часто моргає, *Ботан* – любить вчитися, *Лобзик* – улюблений предмет– трудове навчання тощо.

Інкони прізвища надаються через присутність у людини певної речі, наприклад: *Банан* – має светр жовтого кольору, *Дональд* – має сумку з його зображенням (пор. Дональд – герой мультфільму «Дональд Дак») тощо.

Розглядаючи прізвища-характеристики осіб, можна помітити, що прізвищ з негативною семантикою набагато більше.

Прізвиська, мотивовані родом діяльності. Ряд шкільних прізвищ люди отримали за родом занять або уподобань: *Балерина* – займається танцями; *Мессі* – любить грати в футбол (пор. Ліонель Мессі – аргентинський футболіст), *Нота* – грає на скрипці, *Роналдо* – грає у футбол (пор. португальський футболіст, нападник збірної Португалії).

Прізвиська, мотивовані особливостями мовлення. Кожна людина є індивідумом, аналогічно у кожної є свій темп мовлення. Ми виділили такі прізвища, які стосуються мовних особливостей, серед них присутні: *Філософ* – розмовляє повільно, *Пагка* – не вимовляє звук «л» (пор. палка).

Прізвиська, дані людям у різні періоди їх життя. Кожне з цих прізвищ виникло після якоїсь незвичайної ситуації, що трапилася з його носієм, зважаючи на його поведінку, звички, риси характеру, фізичні та психічні властивості, погляди на світ: *Блогер* – має свою сторінку у відеомережі, *Мачо* – залицяється до дівчат, *Мачо не плачуть* – весь час жаліється, *Мед* – дуже добрий, *Москалиха* – приїхала в Україну з Росії, *Мурка* – любить слухати пісню з такою назвою, *Новенька* – нова учениця в класі, *Лес* – грав роль собаки на шкільному виступі в початкових класах, *Самара* – любить серіал, з такою назвою, *Щелеса* – постійно сміється.

Прізвиська, мотивовані територіальною чи етнічною характеристикою особи. Люди, які мають національність із яскраво вираженими зовнішніми особливостями, отримують прізвища, що характеризують етнічну належність носія: *Грузин* – грузин за національністю, *Циган* – румун за національністю.

Прізвиська, мотивовані іменем або прізвищем носія. Дуже часто джерелом виникнення прізвища є прізвище його носія. Офіційне найменування людини слугує піддатливим матеріалом в уяві людей, і перекручуючись, стає прізвищем. Цю групу назв можна поділити на декілька підгруп:

1) прізвища, утворені способом усічення частини прізвища: *Коваль* (<Коваленко), *Комар* (<Комаровський), *Горох* (<Горохівський), *Хохол* (<Хохолук);

2) прізвища, утворені суфіксальним або усічено-суфіксальним способом: *Вовчик* (<Вовк), *Вовчика* (<Вовк), *Гладущик* (<Глушак), *Гораціо* (<Горак), *Грибок* (<Грибачова), *Ковбаска* (<Ковбасюк), *Метик* (<Метельський), *Чубок* (<Чубатий);

3) прізвища, утворені способом перекручування прізвищ або різних асоціацій: *Гадюка* (<Гадевич), *Голий* (<Голінка), *Дятел* (<Дятленко), *Жирна* (<Масна), *Качан* (<Кукурудза), *Маслюк* (<Масний), *Муха* (<Мушинська), *Підкова* (<Коваль), *Сало* (<Салак).

Класифікацію прізвищ за мотивами номінації відображено в Таблиці 1.

Таблиця 1

Мотив номінації	Кількість носіїв	Відсоток
1) прізвища, мотивовані зовнішніми і внутрішніми рисами	63	44,6
2) прізвища, мотивовані родом діяльності	5	3,5
3) прізвища, мотивовані особливостями мовлення	2	1,4

4) прізвиська, дані людям у різні періоди життя	15	10,6
5) прізвиська, мотивовані територіальною чи етнічною характеристикою особи	2	1,4
6) прізвиська, мотивовані іменем або прізвищем носія	54	38,2
УСЬОГО	141	100

Висновки. Мотиви прізвиськової номінації зумовлені соціальними, географічними, ситуативними, фізичними та іншими чинниками. Аналіз мотивів номінацій шкільних прізвищ в с. Озерна Зборівського району показав, що домінуючими їх мотивами виникнення є ті, що несуть більшу інформативність і добре виконують функцію ідентифікації: це зовнішні особливості особи та офіційні антропоніми (прізвища та імена). Значно менша кількість прізвищ, що вмотивовані територіальною чи етнічною характеристикою особи та особливостями мовлення, оскільки кількість учнів з такими особливостями невелика.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кравченко Л. О. Українська ономастика. Антропоніміка : навчальний посібник / Людмила Олександрівна Кравченко . – Київ : Знання, 2014 . – 172 с.
2. Чучвара А. Когнітивні чинники формування неофіційного найменування сільського школяра (на матеріалі опитування учнів загальноосвітніх шкіл Львівської області) / А. Чучвара // Українознавство. - 2013. - № 2. - С. 127-131.
3. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття: дис. ... доктора філол.наук: 10.661 / Чучка Павло Павлович. – Ужгород, 1969. – 987 с.

Пащак А.

Науковий керівник – проф. Палихата Е. Я.

НАВЧАННЯ ВІДМІНЮВАННЯ КІЛЬКІСНИХ ЧИСЛІВНИКІВ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми. На початку XXI століття в українському соціумі спостерігаються процеси глобалізації всіх сфер суспільного життя, у результаті чого відбувся розвиток методики навчання української мови старших школярів. Оволодіння учнями українською мовою є важливою умовою і основним засобом їх мовно-мовленнєвого розвитку та інтелектуального зростання, що забезпечує готовність здобувати подальшу сучасну освіту.

Вивчення числівника учнями відбувається нелегко, постає багато проблем із їх відмінюванням.

Актуальність дослідження. Вивчення числівника зумовлена вимогами сучасного суспільства щодо вдосконалення методики вивчення числівника та його відмінювання, неповним дослідженням цієї проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблеми теорії та методики формування орфографічної грамотності в учнів у різний час займалися лінгвісти: В. К. Іваненко, О. С. Скорик, П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук, М. І. Пентиліук. **Виділення не вирішених раніше частин проблеми** визначається обґрунтованістю основних теоретичних положень і висновків: розробкою лінгводидактичних засад та системою засвоєння знань і формування умінь і навичок відмінювання числівників учнями шостого класу; запропонованими інтерактивними методами навчання і відповідними педагогічними прийомами. **Мета роботи полягає** у теоретичному обґрунтуванні методики засвоєння знань і розробці системи вправ відмінювання кількісних числівників.

Для досягнення мети роботи потрібно розв'язати такі **завдання**:

1. Окреслити лінгводидактичні особливості вивчення відмінювання кількісних числівників.
2. Запропонувати методику засвоєння правил відмінювання кількісних числівників у шостому класі основної школи.
3. Скласти систему вправ для формування умінь відмінювання кількісних числівників.

Виклад основного матеріалу.

Формування граматичного поняття «числівник» починається з виявлення в цій частині мови таких її ознак, як лексичне значення (називає точно визначену кількість предметів) і питання, на яке відповідає. Закріплення знань про числівник передбачає виконання ряду вправ, які досліджуємо, а саме: виписування з тексту числівників; утворення словосполучень, до складу яких входять числівники; утворення від кількісних числівників порядкових; читання математичних виразів, записаних цифрами.

Під час вивчення відмінювання кількісних числівників використовуємо відповідні методи навчання, як способи взаємодії вчителя й учнів за умови керівної ролі вчителя, спрямованої на досягнення мети навчання. До них належать методи навчання, які класифікуються:

- 1) за джерелом знань: слово (розповідь) учителя; бесіда; аналіз мови (спостереження за мовою, граматичний розбір); вправи; використання наочних посібників (схем, таблиць та ін.); робота з навчальною книгою; екскурсія [1, с. 51].
- 2) за рівнем пізнавальної діяльності учнів класифікуються на: пояснювально-ілюстративний; репродуктивний; проблемний виклад; частково-пошуковий, або евристичний; дослідницький [1, с. 52].